

۷۷۰۰۶۷۲

در این نوشتار تلاش شده است تا وضعیت افراد دارای معلولیت در کلانشهر تهران در سه حوزه کیفیت معابر، میزان مناسب سازی شبکه حمل و نقل شهری و وضعیت اماکن و ساختمان‌های عمومی مورد بررسی قرار گیرد.

شاید بتوان یکی از بدیهی‌ترین حقوق هر شهروندی را، حق استفاده ایمن و آسان او از فضاهای شهری دانست. گسترش چشمگیر آمار شهرنشینی در مقایسه با سده‌های گذشته، حاکی از این نکته است که شهرها در زیست‌انسان‌های قرن ۲۱ دارای جایگاه غیرقابل‌انکاری است. به همین میزان، نحوه توزیع امکانات و خدمات شهری در میان بخش‌ها و گروه‌های مختلف نیز می‌تواند از اهمیت بسیاری برخوردار باشد. وضعیت زیست بشری در عصر حاضر شرایطی را به وجود آورده است که موجب وابستگی روزافزون او به این مراکز تمدنی شده است. بر این اساس، شهرها را می‌توان به لحاظ کیفیت خدمات و امکانات موجود و همچنین میزان دسترسی گروه‌های مختلف به آنها مورد ارزیابی قرار داد و با یکدیگر مقایسه نمود.

هر شهر از اقشار و گروه‌های مختلف با نیازهای متنوع تشکیل شده است. در این میان، توجه به مسأله عدالت در میان اقشار و گروه‌های مختلف دارای اهمیت حیاتی است. به این معنا که نهاد مدیریت شهری می‌بایست شرایطی را فراهم نماید تا همه گروه‌ها بتوانند به طور برابر از فضاهای شهری استفاده نمایند و از امکانات موجود به صورت عادلانه بهره‌گیرند. یکی از این گروه‌ها که مانند سایرین می‌بایست از چنین امکاناتی برخوردار گردند، افراد معلول هستند. در این نوشتار تلاش شده است تا شهر تهران به عنوان یک کلانشهر و نیز پایتخت جمهوری اسلامی ایران از این منظر مورد بررسی قرار گیرد. بدیهی است که این کلانشهر از آن رو که عنوان پایتخت را با خود به همراه دارد، از امکانات و بودجه قابل توجهی برخوردار است. اما آنچه که می‌تواند محل پرسش باشد، میزان امکاناتی است که موجب تسهیل امور برای افراد دارای معلولیت می‌گردد. امکاناتی که باعث می‌شود آنها با سهولت و استقلال بیشتری از فضاهای شهری استفاده کنند و به انجام امور خود مبادرت ورزند. در این نوشتار تلاش شده است تا وضعیت افراد دارای معلولیت در کلانشهر تهران در سه حوزه کیفیت معابر، میزان مناسب سازی شبکه حمل و نقل شهری و وضعیت اماکن و ساختمان‌های عمومی مورد بررسی قرار گیرد.

شهر تهران شهر معلول محور نیست، چراکه در طراحی معابر آن نیازهای ویژه افراد دارای معلولیت تا حدود زیادی نادیده گرفته شده است. وضعیت خاص معابر در این شهر سبب شده است تا این گروه عملاً یا از صحنه فعالیت‌ها و کنش‌های شهری حذف گردند، یا با تکیه به دیگر افراد و به صورت وابسته، به انجام امور روزمره خود در شهر مبادرت ورزند یا در قبال انجام کنش‌های اجتماعی هزینه‌ها و خطرات مالی و در پاره‌ای موارد جانی را پذیرا باشند.

بسیاری از پیاده‌روها به دلیل وجود چاله‌ها، ناهمواری‌ها، داربست‌ها، و سایر موانع در عمل برای بسیاری از افراد دارای معلولیت غیرقابل استفاده است یا استفاده از آنها با مشقت و صرف زمان بیشتر همراه است. این معضل در کنار معضلات دیگر همچون عبور از خیابان و عدم توجه به مناسب‌سازی آنها مشکل دسترسی را برای معلولان دوچندان می‌نماید. وضعیت تعدادی از خیابانها به گونه‌ای است که عبور از آنها بدون راهنمایی و مساعدت دیگران میسر نیست و با وجود آنکه خیابانهای شهر تهران به طور روزافزون به پلهای عابر پیاده مجهز گشته‌اند، استفاده از آنها برای تمامی افراد دارای معلولیت امکان‌پذیر نیست. بر این اساس بی‌معنا نخواهد بود اگر گفته شود در مراحل مختلف فرایند سیاستگذاری شهری، معلولان و نیازهای ویژه آنها برای بهره‌گیری آسان و امن از فضاها و معابر شهری نادیده گرفته شده است.

البته نمی‌توان این معضل را صرفاً ناشی از برنامه‌ریزی و عملکرد نهاد مدیریت شهری دانست. هرچند که این نهاد در این زمینه نقش غیرقابل‌انکاری را ایفا میکند، با این وجود، دولت و شهروندان نیز در این خصوص در مواردی دارای نقش مهمی هستند. برای نمونه رقابت دولت و نهاد مدیریت شهری بر حوزه‌های مختلف شهر اثر می‌گذارد. به علاوه نهاد آموزش که در اختیار دولت است در زمینه‌های گوناگون و از جمله در زمینه نیازها و الزامات ویژه افراد معلول دارای عملکرد مطلوبی نبوده است. از سوی دیگر تعدادی از شهروندان نیز به دلیل فقدان آگاهی کافی و بعضاً بی‌مسئولیتی می‌توانند به شیوه‌های گوناگون موانعی را در مسیر تردد سهل و ایمن شهروندان دارای معلولیت ایفا نمایند.

مناسب‌سازی شبکه حمل و نقل شهری

با نگاهی اجمالی به وضعیت کنونی شبکه حمل‌ونقل عمومی شهر تهران می‌توان میزان حضور افراد دارای معلولیت در آنها را دریافت. در حقیقت با وجود توسعه کمی و کیفی شبکه حمل و نقل عمومی و افزایش میزان دسترسی شهروندان به آن در مقایسه با دهه‌های گذشته، نهاد مدیریت شهری آنگونه که باید و شاید شرایط بهره‌گیری از آنها را برای شهروندان دارای معلولیت فراهم نیاورده است. طراحی نامناسب بسیاری از ایستگاه‌ها از یک سو و عدم اتخاذ تدابیر مناسب در جهت بهره‌گیری این گروه از این قابلیت مهم شهری در ساعات ازدحام جمعیت، باعث کاهش تمایل برای استفاده از آن شده است.

برای نمونه، اغلب افراد دارای معلولیت برای استفاده از مترو، اتوبوسهای شهری و بی‌آرتی، نیاز به یاری و مساعدت دیگر

افراد دارند. در اتوبوس‌های شهری تدابیر مناسب برای آنکه افراد دارای معلولیت جسمی-حرکتی بتوانند از آنها بهره‌گیرند، پیش‌بینی نشده‌اند و عملاً این گروه از این امکان شهری که به طور طبیعی حق آنها است، محروم شده‌اند. در بسیاری موارد رانندگان یا به دلیل ناآگاهی یا به صورت آگاهانه با پرچ کردن رمپ اتوبوسها مانع بهره‌گیری این افراد از وسایل حمل و نقل شهری می‌گردند. از طرف دیگر عدم بهره‌گیری از مکانیزم گویا در اتوبوسهای شهری و بی‌آرتی‌ها می‌تواند افراد دارای آسیب بینایی را در بهره‌گیری از آنها با مشکلاتی مواجه کند. این در حالی است که مناسب‌سازی وسایل حمل و نقل شهری در موارد گوناگون به سهولت امکان‌پذیر می‌شود.

وضعیت ساختمانهای عمومی و اماکن تفریحی

استفاده از بخش عمده‌ای از ساختمان‌های عمومی همچون بانکها، برای افراد معلول با دشواری‌های فراوان همراه است، به گونه‌ای که تعداد فراوانی از این افراد، فقط در شرایط اضطرار به ادارات و سازمانهای دولتی و خصوصی مراجعه می‌کنند. در موارد متعددی افراد معلول به سبب فقدان مناسب‌سازیهای استاندارد قادر به مراجعه به بخش مربوطه نیستند و ناگزیر از تماس تلفنی برای انجام امور مربوطه و سپردن مدارک شخصی خود بعضاً به دست افراد ناشناس برای انتقال به آن کارمند هستند. به جز ادارات دولتی مراکز دیگر همچون فروشگاهها در بسیاری موارد به دلیل بی‌توجهی به افراد معلول فاقد مناسب‌سازی هستند و در نتیجه منجر به بروز مشکلاتی برای این گروه می‌شوند.

در اماکن تفریحی شهر تهران همچون پارکها، سینماها، موزه‌ها، کافی‌شاپها و رستورانها آنگونه که باید به نیازهای افراد دارای معلولیت توجه نشده است. وجود پله‌ها و دیگر موانع مشکلات متعددی را برای بسیاری از افراد معلول همچون معلولان جسمی حرکتی ایجاد نموده است. به علاوه سینماها و تئاترها به دلیل عدم وجود یک مترجم برای افراد ناشنوا قابل استفاده نیست. این نقایص باعث شده است تا این گروه به سبب دشواریهای موجود از استفاده از اماکن تفریحی چشم‌پوشی نمایند. به این ترتیب آنچه که در شهر تهران قابل مشاهده است، فقدان توجه کافی به افراد دارای معلولیت در بهره‌گیری از فضاها و امکانات شهری به صورت برابر با دیگر شهروندان است.

با توجه به موارد مذکور پیرامون مشکلات افراد معلول در بهره‌گیری از شهر و امکانات آن در کشور ایران و از جمله در شهر تهران، به نظر می‌رسد که سیاستگذاران و برنامه‌ریزان امور شهری در تدوین سیاستگذاریها و برنامه‌های خود آنگونه که باید و شاید به نیازهای این گروه توجه نداشته‌اند که این امر به نوبه خود این گروه را با دشواریهای متعددی مواجه نموده است. در ادامه تلاش شده است که راهکارهایی به منظور بهبود اوضاع پیشنهاد گردد.

بهره گیری از تجارب کشورهای موفق: از جمله راهکارهای مؤثر در میان مدت، می توان به بررسی و پژوهش پیرامون تجارب کشورهای موفق در حوزه سیاستگذاری شهری به ویژه در رابطه با افراد دارای معلولیت اشاره نمود. به واسطه مطالعه و بررسی تجارب کشورهای موفق در این عرصه می توان ضمن درک بهتر کاستیهای موجود در شهرهای ایران در سه بخش یاد شده، از روشها و تجارب آنها در جهت بهبود کیفیت امکانات و خدمات شهری مرتبط با افراد معلول بهره گرفت و آنها را متناسب با مقتضیات کشور اجرا نمود. راههای کارآمد تجربه شده در چنین کشورهایی در بسیاری از موارد می تواند در شهرهای ایران مورد کاربرد واقع گردند.

حمایت از پایان نامه ها و طرحهای پژوهشی در این حوزه: اگرچه تا کنون شاهد انجام اقداماتی به صورت پراکنده در شهر تهران بوده ایم، این اقدامات آنگونه که باید از پشتوانه علمی و پژوهشی کافی برخوردار نبوده اند و به نظر می رسد سیاستگذاری شهری در حوزه مربوط به افراد دارای معلولیت همچنان با خلأهای جدی و اساسی مواجه است. از آنجا که انجام هر اقدام در رابطه با شهر با صرف بودجه عمومی انجام می گیرد، بدیهی است که آن اقدام می بایست از پشتوانه های علمی و منطقی لازم برخوردار گردد تا بتواند به میزان کافی برای گروه هدف مؤثر و سودمند باشد. وظیفه تأمین این پشتوانه علمی و نظری بر دوش پژوهشگران و سیاستگذاران شهری است که با بررسی شرایط و وضعیت موجود به گزینش بهترین راهکارها با صرف کمترین هزینه اقدام نمایند. از این رو نقش پژوهشها و مطالعات این گروه در عرصه سیاستگذاری شهری مرتبط با افراد معلول به خوبی احساس می شود. بر این اساس می توان خلأ نظری و عملی موجود در این زمینه را با حمایت از پایان نامه ها و طرحهای پژوهشی در این زمینه تا حدی رفع نمود.

تعامل و شنیدن نظرات گروه هدف: یکی از عوامل اثرگذار بر موفقیت آمیز بودن یک سیاست، تعامل با گروه هدف و شنیدن نظرات و راهکارهای آنها در مراحل مختلف سیاستگذاری است. برای نمونه هنگامی که افراد معلول در مراحل مختلف فرایند سیاستگذاری شهری مربوط به ایشان شرکت داده شوند، در صورتی که این مشارکت از مجاری و نهادهای مناسب و قابل اعتماد صورت پذیرد می تواند به طور مؤثرتر نیازهای آنان را تأمین نماید و به نتایج بهتر منجر گردد. در این میان نقش انجمنها و سازمانهای مردم نهاد در انعکاس نظرات افراد دارای معلولیت بسیار مهم است. البته باید توجه داشت که این گونه انجمنها و گروهها مورد اعتماد گروه هدف باشند تا بتوانند در جریان مذاکره و تعامل با نهاد مدیریت شهری به منظور کاهش مسائل و مشکلات افراد معلول به طور مؤثر عمل نمایند. در صورتی که مدیران و مسؤولان مربوطه در جریان برنامه ریزیهای شهری مربوط به افراد معلول از تجارب این گروه بهره گیرند، چه بسا ممکن است نتایج بهتر کسب گردد.

آموزش و اطلاع رسانی: آنچه که مسلم است این است که نهاد مدیریت شهری به تنهایی مسئول دشواریها و مسائل موجود در حوزه شهری در سه عرصه یاد شده نیست. در صورتی که شهروندان در مراحل مختلف زندگی به درستی آموزش ببینند، بخشی از مسائل موجود رفع می گردد. برای نمونه قرار دادن موانع همچون وسایط نقلیه در پیاده روها یا

تردد موتورسیکلتها در پیاده‌روها بخشی از معضلات افراد معلول است و یکی از راهکارها آموزش به شهروندان با هدف کاهش چنین مواردی است. بنابراین آموزش و اطلاع‌رسانی در میان مدت می‌تواند دارای نقش مؤثر در کاهش آن دسته از مسائلی باشد که عمدتاً شهروندان ایجاد می‌نمایند.